

En av 5 delutredninger som regjeringen sendte ut til høring før Felles ekteskapslov ble vedtatt i Stortinget i 2008.

Skrevet av **Erling J. Pettersen** [tidligere direktør i Kirkerådet, biskop i Stavanger fra 2009]

EKTESKAP OG SAMLIVSFORMER

Det skapelsesmessige grunnforhold

De normative elementer i et bibelsk begrunnet syn på ekteskapet, omtales i kristne kirker av ulike konfesjoner som en eksklusiv, livsvarig enhet mellom en mann og en kvinne. Kristen etikk tar dette skapelsesmessige grunnforhold som utgangspunkt for all tale om ekteskapsordninger. Går en til nyere lærebøker i etikk, er dette grunnforhold å regne som et konstant trekk.

Ekteskapet er ikke en privatsak mellom to parter. Det dreier seg om en ny sosial enhet med offentlig, juridisk preg. Konstituerende for ekteskapet innen den kristne tradisjon er det gjensidige løftet om livsvarig troskap og den offentlige bekreftelse.

Ekteskapets juridiske grunnlag og samfunnsmessige stilling har gjennomgått forandringer i takt med skiftende kulturelle strømninger. For den katolske kirke hører ekteskapet inn under den kirkelige jurisdiksjon. Spørsmålet om hva som er lov og rett når det gjelder ekteskapet hører hjemme i kirkeretten. Dette har sin begynnelse i den katolske kirkes syn på ekteskapet som et sakrament, et nådemiddel, innstiftet av Kristus.

Et luthersk perspektiv på ekteskapet

En luthersk forståelse av ekteskapet som ordning for seksuelt samliv har særlig lagt vekt på tre forhold. For det første blir ekteskapet plassert i en skapelsesteologisk ramme. Ekteskapet tjener livets videreførelse gjennom forplantning og omsorgen for barn. I denne forstand har det også sitt grunnlag i hvordan mennesket er skapt som mann og kvinne. Ekteskapet har sin plass i Guds opprettholdelse og fornyelse av livet blant mennesker. Derfor er det allmenmenneskelig og ikke en spesielt kirkelig institusjon. Ekteskap som institusjon kan sees i forhold til Guds livgivende vilje for sitt skaperverk, I nær sammenheng med dette blir ekteskapet for andre plassert innen rammen av *kallet*. Ifølge luthersk tradisjon har ethvert menneske del i kallet til å tjene Gud. Dette skal imidlertid ikke ytre seg gjennom særlige religiøse aktiviteter, men i de ulike posisjoner og roller mennesket inntar i livet, for eksempel i familie eller arbeidsliv. Gjennom sitt kall medvirker mennesket til bevaring og fornyelse av liv og felleskap på mange ulike vis. Livet i ekteskap og familie blir også omrammet av kallet, det er et sted der mennesket utfolder ansvar og livfremmende virksomhet, for ektefellen og for barna. Forstått som et slikt kall, er ekteskapet etter luthersk forståelse for det tredje også en *ordning*. Her legger en særlig vekt på to forhold. Ekteskapet bygger på partenes samtykke. Dette understreker hvordan ekteskapet er forbundet med det personlige valg etter overbevisning og under ansvar. Samtidig skjer ekteskapsinngåelsen i et offentlig rom, med vitner til stede. Det kan ikke ”inngås” gjennom en rent privat overenskomst. Dette understreker hvor ekteskapet også hører hjemme og må sees i forhold til en videre, samfunnsmessig kontekst. Det dreier seg ikke bare om forholdet mellom de to, men også om parets forhold til de øvrige samfunn, ikke minst i kraft av å være det sted der barn, en ny generasjon, vokser opp.

Den norske kirke ser på disse tre forhold som sentrale i forståelsen av ekteskapet. Ekteskapet er en ordning etter Guds vilje, innstiftet av Gud ved skapelsen til mann og kvinne for å videreføre skaperverket. Det er en ramme rundt seksualitet og et vern om

oppvekst for barn. Ektefeller og familiemedlemmer har gjennom sitt liv i disse rollene del i Guds opprettholdene, bevarende og livgivende virke. Forholdet mellom mor, far og barn er en skapelsemessige gitt orden i det bibelske familiemønster, og en grunnstruktur i luthersk samlivsetikk og kirkelig tradisjon.

Den institusjonelle dimensjon plasserer forholdet mellom de to i en offentlig sammenheng, og holder fram at ekteskap ikke bare er et privat eller individuelt anliggende. Dette er særlig viktig som betingelse for barn oppvekstvilkår. Denne institusjonelle dimensjonen understrekes også av det forpliktende løftet som partene avgiri vitners nærvær. Det har betydning for partenes forståelse av sitt forhold og for omgivelsenes oppfatning av det, samtidig som den offentlige bevitnelse gir en dimensjon til løfteavleggelsen og den gjensidige forpliktelsen. Ordningen er et vern om forholdet. Den kan begrense ikke minst sårbare parters utsatthet, og kan gi stabilitet og sikre rettslig beskyttelse.

Kirkerådet 1977

I 1977 tok Kirkerådets utvalg for forskning og utredning initiativet til en utredning om ekteskapslovgivningen. Utredningen ble publisert i 1979 ("I Gode og onde Dager... Ekteskapslovgivningen og den kristne etikk") Johs. Andenæs behandler "Lov og moral", Per Juvkam "Forholdet mellom lovgivning og etikk" og ellers er det juridiske og teologiske bidrag blant annet fra Petter Koren, Helge Seip og Sigurd Skirbekk. Utredningen slår fast at ekteskapet er en ordning innstiftet av Gud i og med den struktur livet på jorden har fått ved skapelsen.

I artikkelen "Lov og moral" konkluderer Johs. Andenæs slik:

At lovgivningen bør stille seg nøytralt til forskjellige samlivsformer, er logisk nok hvis man kommer til at samlivsformene alt i alt kan betraktes som likeverdige fra individets og samfunnets standpunkt. Men også bare under denne forutsetning. Mener lovgiverne at den ene form er å foretrekke, f.eks. fordi den bedre beskytter

de svakes interesser, er det ingen grunn til å stille seg nøytralt. Det er her tale om kompliserte og vanskelige vurderinger. Forskjell i livssyn og forskjell i oppfatningen av lovgivningens faktiske virkninger, kan føre til motstridene standpunkter. Det kan ikke fritta lovgiverne fra deres valg. Å skyve seg inn under et prinsipp om verdinøytralitet, er en uholdbar skinnløsning (s.22)

”Ekteskap og samlivsformer”

Fra 1985 til 1988 arbeidet et bredt sammensatt utvalg på oppdrag fra Bispemøtet med å utrede spørsmål knyttet til ekteskap og samlivsformer. Det bibelske normgrunnlaget for samliv og ekteskap blir presisert som *eit livslangt monogamt forhold mellom ein mann og ei kvinne*. Det monogame, livslange ekteskapet er tenkt som *eit vern som kan hjelpe menneska til å greie sitt medansvar for livet*. Til spørsmål om en eventuell likestilling mellom heterofilt og homofilt samliv anfører utvalget at det er ville resultere i en oppfatning av *to likeverdige variantar innafor skapingen*. Mot dette understreker utvalget at kjønnspolaritet er en vesentlig del av å være skapt i Guds bilde.

I utredningen følger som vedlegg vedtaket for bispemøtet våren 1985 (sak 2/85

”Ekteskap og samlivsformer”) heter det i avsnittet ”Ekteskapet i bibelsk lys”:

Ekteskapet er et livsvarig samliv mellom en mann og en kvinne, et samliv som hviler på ektefellenes gjensidige troskapsløfte og som er offentlig kunngjort og rettslig anerkjent. Ekteskapet medfører visse rettigheter og plikter for ektefellene og gir dem forpliktende ansvar for eventuelle barn i ekteskapet.

Synet på ekteskapet henger sammen men synet på mennesket. Grunnleggende for det kristne menneskesyn er at mennesket er skapt i Guds bildet. Det er skapt til samfunn med andre mennesker og til forvalter av skaperverket. Det betyr at hvert enkelt menneske har en uendelig verdi, at menneskene er avhengige av hverandre, og at de sammen skal bruke jorden og at vare på den. I denne sammenhengen setter Bibelen også samlivet mellom mann og kvinne. I skapelsesberetningen i 1. Mosebok 1. Kap. står det.

Og Gud skapte mennesket i sitt blide, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem. Gud velsignet dem og sa til dem: Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere.

Det ekteskapelige samliv er således ikke bare noe som vedkommer de to som lever sammen. Det vedkommer samfunn og skaperverk. Skapelsesfortellingen avsluttes med disse ord: ”Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett.” Det ekteskapelige er altså så viktig at det til og med er trukket inn i skapelsens sammenheng. Årsaken er at Bibelen ser på dette samliv som avgjørende for mennesket og menneskets fortsatte eksistens. Det seksuelt betingede samspill mellom mann og kvinne settes inn i en meningsfylt sammenheng og skal tjene både til å berike fellesskapet mellom dem og til å føre slekten videre. Det er Guds vilje at alle mennesker skal bli født inn i en verden som en frukt av ansvarlig kjærlighet, og at barn skal vokse opp i trygghet og omsorg.

Derfor må det ekteskapelig samliv skjermes. Det er årsaken til at Bibelen lar det utfolde seg innenfor bestemte ordninger. I Matteusevangeliet (19,5 f.) siterer Jesus ordene fra skapelsesberetningen og føyer til: ”Så er de ikke lenger to; deres liv er ett. Det som altså Gud har sammenføyd, skal mennesket ikke skille.”

At mannen skal forlate sin far og sin mor, gjenspeiler de samfunnsmessige regler som den gang var gjeldene for ekteskapsstiftelse. Ordet om at Gud har bundet ektefellene sammen, viser hvilken vekt Jesus legger på disse reglene. Også i apostelbrevene går det fram at det seksuelle samliv skal utfolde seg innenfor det ordnende ekteskap. (1. Kor 7,2; 1. Tess 4,4), og i Hebreerbrevet står denne formaning: ”Ekteskapet skal holdes i ære av alle” (Hebr 13,4).

På denne bakgrunn blir det klart at det å etablere et samliv mellom mann og kvinne uten å ha ekteskapet som ramme, er et brudd med Guds gode ordninger. Et slikt samliv faller utenom den plan for et trygt felleskap inne hjemmets grenser som Gud har kunngjort som sin gode vilje for menneskene.

Utvalget konkluderer slik:

Det går så langt vi kan sjå, ingen veg frå Bibelens syn på seksualitet til ein legitimering av homofil praksis.

I Bispemøtets vedtak i sak 16/88 ”Ekteskap og samlivsformer, heter det blant annet:

Ekteskapet som Guds ordning trenger å fornyes, både som samfunnsinstitusjon og som basis for et varmt og inkluderende menneskelig livsfelleskap. Bispemøtet minner om at det kristne syn på ekteskapet er uttrykt på forpliktende måte i kirkens ordning for inngåelse av ekteskap.

Bispemøtet drøftet også saken i flere omganger. Instillingen ”Kirkens enhet og troens fundament” drøfter blant annet likestilling mellom homofilt samliv og heterofilt ekteskap. I konklusjonen blir det enstemmig understreket at ”å sidestille heterofilt ekteskap med homofilt samliv er i strid med grunnleggende etiske prinsipper i Bibelen og må anses som kirkesplittende vranglære.” Bispemøtets uttalelse vil oppleves som representativ også for andre trossamfunn enn Den norske kirke.

Den norske kirkes lærenemnd 2005

I vurderingen av partnerskap som ordning og samlivsform, er det viktig å skjelne mellom et samfunnsmessig perspektiv og samfunnsmessige premisser på den ene siden, og et kirkelig perspektiv og kirkelige premisser på den andre. I et samfunnsperspektiv må en forholde seg til at mennesker treffer valg om livsform og livsprosjekter ut fra sine verdier og sine anliggender. Det er en viktig oppgave for staten å legge til rette for og beskytte enkeltmennesker, og å ivareta samfunnets interesser uavhengig av den enkeltes valg av samlivsform. Gjennom en ordning som partnerskap kan en både gi beskyttelse og vern til partene ved å legge til rette for at mennesker ordner sitt samliv i offentlig forpliktende rammer, framfor mer uforpliktende relasjoner. Et partnerskap kan også uttrykke en offentlig anerkjennelse av menneskets rett til å kunne velge en slik samlivsform, og slik hjelpe mennesker til å leve åpent og ansvarlig, og forme sine valg innen forpliktende rammer der også andre menneskers og samfunnets interesser er tilgodesett.

Den norske kirkes lærenemnd drøftet i forbindelse med utredningen ”Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken” (Kirkeåret, Oslo 2006) ordninger med partnerskap. Nemnda deler seg på midten i spørsmålet om partnerskap er en legitim samlivsform på teologiske premisser, og om den kan bekreftes kirkelig. Medlemmene *Riksaasen Dahl, Hafstad, Kjølaas, Krogseth, Lappegard, Larsen, Laupsa, Karlsen Seim* og *Wagle* vurderer partnerskap positivt. De mener at partnerskap legger til rette for at

homofile kan etablere et nært og kjærlighetsfylt samliv i gjensidig forpliktelse og ansvar innenfor rammen av en offentlig lovhjemlet ordning. Dette imøtekommer et viktig anliggende i den lutherske tradisjon når det gjelder samlivsform, og gir homofile anledning til å realisere viktige idealer og bud for menneskelig samliv, slik Skriften framholder det. Derfor er et partnerskap også en samlivsform for homofile som kirken kan anse som legitimt god.

Medlemmene *Austad, Bergem, Bondevik, Baasland, G. Hagesæther, O.D Hagesæther, Kvarme, Sandvik, Skjevesland* og *Ådna* vil uttale at selv om partnerskap på et samfunnsmessig plan som borgerlig ordning kan gis en positiv vurdering, er det ikke en rett samlivsform ut fra de idealer og kriterier kirken holder fram for seksuelt samliv. En samlivsform som inkluderer homoseksuelle handlinger, bryter med de rammer Skriften trekker opp for seksuelt samliv, både i eksplisitte enkelttekster og i et overordnet perspektiv knyttet til kjønnsdifferensieringen.

I nemnda var det tre medlemmer som antydningvis nevner muligheten for en felles samlivslovgivning der ekteskap, partnerskap og ekteskaplignende samboerskap innordnes i forhold til et overordnet regelverk og reguleres ut fra felles prinsipper, uten at de identifiseres med hverandre.

Spørsmålet om lovgivningen om partnerskap kan forenes med ekteskapslover, slik at begge samlivsformer kommer in under en og samme lov, ble drøftet. Det lå utenfor Lærenemndas mandat å ta stilling til den aktuelle politiske behandling av fornyet og såkalt "kjønnsnøytral" ekteskapslov. Nemnda mente at det likevel kunne være grunn til å overveie, i et etisk perspektiv, hva som er betydningen av en forskjellsmarkering, i forhold til eventuelt å oppleve en distinksjon mellom de to samlivsformene.

Det er bred enighet i nemnda om at ekteskapet mellom kvinne og mann er uttrykk for den orden i skaperverket som gir seg av kjønnsdifferensieringen. Her ligger betingelsene og mulighetene for forplantning og videreføring av slekten.. Denne kjensgjerning setter relasjonen mellom mor, far og barn i en særstilling. I vår kultur har denne relasjonen vært en grunncelle i samfunnet. Det er den beste ramme om et barns oppvekst og utvikling. Barnets rett til å kjenne og få omsorg av sine foreldre er definert i FNs barnekonvensjon. I Kirkens ordning for brudevigsel heter det:

Ekteskap inngås ved at kvinne og mann offentlig, i vitners nærvær og for godkjent myndighet, angis løfte til hverandre om de vil leve i ekteskap.

De innholdsmessige følger av å etablere en felles samlivslovgivning, deriblant spørsmålet om adopsjonsrett, må vurderes ut fra andre etiske kriterier enn et ureflektert likebehandlingsprinsipp. Et krav om likebehandling kan bare hevdes å være rettmessig når vilkårene ellers er like. De biologiske og sosiale rammevilkår for henholdvis ekteskap og homofilt partnerskap er ikke like. Spørsmålet om hvilke rettslige vilkår som bør gjelde for homofile partnere, kan derfor ikke besvares ved å sammenligne med ekteskapets rettslige ramme etter nemndas mening.

Det er etisk legitimt å fastholde i språkbruk så vel som i rettsformer at ekteskapet ut fra biologiske, kulturelle og sosiale forhold står i en særstilling, og er noe annet enn et ordnet partnerskap mellom to mennesker av samme kjønn. Denne særstilling bør samfunnet heller ikke tilsløre slik nemnda ser det.

Kritikk fra ulike hold

Professor Halvor Moxnes ved det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo, kommenterer den aktuelle problemstilling på følgende måte:

Også mange av dem som støtter retten til homofile parforhold, er skeptiske til en lov som fjerner den historiske og ideologiske særstillingen det heterofile ekteskapet har. Men en kan også ha andre grunner til å være skeptisk til en slik kobling til en institusjon som har lange tradisjoner for ulikhet og forskjellsbehandling. Etter min mening blir det galt å knytte likestilling ved adopsjon og foreldrerett for homofile og lesbiske par til ekteskapsinstitusjon. Det er foreldreskap og barns rett til familie som er avgjørende for samfunnet, og ingen av delene er lenger automatisk knyttet til ekteskap og parforhold. Likestilling bør ivaretas gjennom en "familielov", som først og fremst tar vare på barnas rettigheter og behov for beskyttelse. (i Halvor Moxnes, Hva er Kristendom, Universitetsforlaget, Oslo 2006, s. 112)